

VATANDAŞLIK BİLİNÇ ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

Citizenship Consciousness Scale Validity and Reliability Study

Hasan BOZKAYA**
Selçuk İLGAZ***

Makale Geliş Tarihi: 15.04.2021

Makale Kabul Tarihi: 26.09.2021

Özet: Bu araştırmanın amacı, 5.sınıf göçmen öğrencilerin vatandaşlık bilinç düzeylerini belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Araştırma, Hatay ilindeki dokuz devlet ortaokulunda öğrenim gören toplam 406 göçmen öğrenci ile yapılmıştır. İlk olarak örneklemin demografik özelliklerine ilişkin sonuçlar açıklanmıştır. İkinci aşamada, Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin güvenilirliği için Cronbach Alfa katsayısı güvenilirliği ile madde-toplam puan korelasyonları incelenmiştir. Üçüncü olarak ise ölçeğin yapı geçerliği için faktör yapılarına bakılmıştır. Bu amaçla öncelikle örnekleme yeterliği için KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örnekleme yeterliği analizi, örnekleme büyüklüğü için de Bartlett's Test of Sphericity değerleri hesaplanmıştır. Faktör analizi olarak Principal Component (temel bileşenler) yöntemi ve Varimaks (döndürme) yöntemleri uygulanmıştır. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan faktör yapısına ilişkin olarak daha ileri analizlere geçmeden önce Scree Plot grafiği ile değerlendirmeler yapılarak öz değerleri 1.00 üstünde olan madde sayısı belirlenmiştir. Böylece ölçeğin alt boyutlarının vatandaşlık bilincini açıklamada ne kadar etkili olduğu görülmüştür. Vatandaşlık bilinç ölçeğinin göçmen öğrencilerin vatandaşlık bilinçlerini bilişsel düzeyde ölçebilen, güvenilirliği, geçerliği ve ayırt ediciliği sağlanmış ve yaş grubuna uygun bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Vatandaşlık, vatandaşlık bilinci, ölçek, göçmen
Citizenship Consciousness Scale Validity and Reliability Study

Abstract: The aim of this research is to develop a valid and reliable measurement tool to determine the citizenship awareness levels of 5th grade immigrant students. The research was conducted with a total of 406 immigrant students studying at nine state secondary schools in Hatay. First, the results regarding the demographic characteristics of the sample were explained. In the second stage, Cronbach's Alpha coefficient reliability and item-total score correlations were examined for the reliability of the Citizenship Consciousness Scale. Third, factor structures were examined for the construct validity of the scale. For this purpose, first of all, KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) sample adequacy analysis was calculated for sample adequacy and Bartlett's Test of Sphericity values were calculated for sample size. Principal Component method and Varimax (rotation) methods were applied as factor analysis. Before moving on to further analyses regarding the factor structure that emerged as a result of the factor analysis, evaluations were made with the Scree Plot chart and the number of items with eigenvalues above 1.00 was determined. Thus, it has been seen how effective the sub-dimensions of the scale are in explaining citizenship consciousness. It has been concluded that the citizenship awareness scale is a scale that can measure the citizenship awareness of immigrant students at the cognitive level, its reliability, validity and distinctiveness have been ensured and it is suitable for the age group.

Keywords: Citizenship, citizenship awareness, scale, immigrant

* Birinci yazarın "5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Etkin Vatandaşlık Ünitesinin Göçmen Çocukların Vatandaşlık Bilinç Düzeyleri Üzerine Etkisi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.
** Hatay İl Milli Eğitim Müdürlüğü, HATAY, bozkayahasan75@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1272-0921.
*** Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi, Erzurum, ilgaz@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0441-5230.

Giriş

Sınırları belli olan ve belirli bir siyasi varlığa sahip olan ülke içinde yaşayan ve o ülkeye ait olan kişilere “vatandaş” adı verilmektedir. Vatandaş kavramına bağlı olarak vatandaşlık bilinci de son derece önem arz etmektedir. O halde vatandaşlık bilinci nedir? Bu soruya verilecek en basit cevap, insanların yaşadıkları ve ait oldukları ülkenin kalkınarak gelişebilmesi için kendilerine düşen görev ve sorumlulukları doğru ve özenli bir şekilde yerine getirmelerine “vatandaşlık bilinci” adı verilir. Vatandaşlık bilincine sahip olan bireylerin en temel özelliği vatandaşlığın kendisine sağladığı haklara sahip çıkmak ve vatandaşlığın kendisine yüklediği ödevleri yerine getirmektir. Vatandaşlık hak ve ödevlerinin neler olduğu anayasa ile belirlenmiştir. Kişi dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, yerleşme ve seyahat hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve öğrenim hakkı, çalışma hakkı, seçme ve seçilme hakkı sahip olduğumuz hak ve hürriyetlerden bazılarıdır. Hak ve hürriyetlerin olduğu yerde görev ve sorumluluklar da vardır. Yasalara uymak, vergi vermek, askerlik yapmak, seçimlere katılmak gibi ödevleri yerine getirmek de vatandaş olma bilincinin bir gereğidir.

Vatandaşlık bilinci bir millete ait olma duygusudur. Bu duygu insanın, birtakım işlevleri yerine getirebileceği belirli bir toplum veya toplumsal grubun tarzlarını öğrenmesini içermektedir. Ayrıca bu öğrenme uygun örnekleri, değerleri, duyguların kişiselleştirilmesini ve öğrenilmesini içermektedir. Birey ile diğer birey veya bireyler arasında meydana gelen, toplumsal davranış örneklerinin kabulünü ve uygulanmasını içeren karşılıklı bir etkileşimdir. Kısaca bir insanın, toplumun davranış kalıplarını, kişiliğine mal ederek o topluma ait bir birey durumuna gelmesidir (Tezcan, 1992, s. 24-25). Bu da bir ülkedeki siyasi yapı, eğitim sistemi, işyeri verimliliği, sosyal refah ve genel olarak gelişmişliğini etkiler. Dünyadaki ve bir toplumdaki problemlerin çözümünde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle dünyada söz sahibi ülkeler gençlerinin toplumda aktif, etkili ve katılımcı yurttaşlar olabilmeleri için bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesine özen göstermektedir. Ayrıca, değerlerinin yönlendirilmesine ilişkin gayretlerin de arttığı gözlenmektedir (Hablemitoğlu & Özmete, 2012, s. 39-52). Vatandaşlık eğitimi kapsamında okulların insanlara vatandaşlık bilinci kazandırmayı amaçladıkları da söylenebilir (Keleş & Tonga, 2014, s. 64). Bir millete ait olma duygusunun ortaya çıkmasında da okullarda öğretilen bu ortak bilgi, beceri ve değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesi etkili olmaktadır (Çelik, , 2008, s. 360). Bir devletin devamlılığını temin etmek ve farklılıkları ortak gayede bir araya getirebilmek, insanlara ancak vatandaş olma bilincini kazandırmakla gerçekleşebilir (Güven, Tertemiz & Bulut, 2009, s. 3). İnsanın yaşadığı toplumun kurallarını öğrenip davranışa geçirmesi vatandaş olabilmesi ve /veya vatandaş

kalabilmesi de temel toplumsal kurumlar yardımıyla gerçekleşmektedir. Temel toplumsal kurumlar; aile, ekonomi, siyaset, eğitim ve dindir. Bu kurumlar, vatandaşlık bilincinin oluşmasında hiç kuşkusuz, insani temel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik düzenlemelerdir. Bu kurumlar gereksinimler kadar çok ve çeşitli olabilirler (Gündüz & Gündüz, 2007, s. 209-210). Ülkemizde sosyal bilgiler dersi ilköğretimde öğrencilere milli bilinç kazandırmada bir vasıta olarak görülmüştür. Yani sosyal bilgiler dersi ilköğretimde milli vicdanları uyarmalıdır. Günümüzde gelişen ve değişen dünyada milli değerlerin korunması zor olsa da ulusal olanı yakalamak önemlidir (Barth & Demirtaş, 1997, s. 15). Vatandaşlık bilinci; insan hakları başta olmak üzere devleti, devletin fonksiyonlarını, idari yapılanması ile yargısal yapılanmasını, sivil toplum kuruluşlarını bireylere anlatarak kazandırılabilir. Bireye, vatandaşlık hakları ile hak arama bilincinin aile, okul ve iş hayatında somut olarak yerleşmesi ile bireyler, geleceklerini belirleme özgürlüğünü elinde tutabilecektir. Bu bağlamda kendi hak ve sorumluluklarının farkında olan bireyler bunu sağlayabilir. Bu da bireylerin vatandaşlık bilincine sahip olmasına bağlı bir durumdur (Dolmacı & Kuşat, 2015, s. 162). Başkalarının önemsemek ve bir topluma aidiyet hissi insana güven ve huzur verir. Bireyler kendilerini tanıtırken, isimden sonra nereli olduklarını ifade ederler. İnsanın vatandaşlık bilinci içinde bulunduğu toplumun normları, değer yargıları ve dünya görüşü çerçevesinde oluşur (Adıgüzel, 2006, s. 241). Vatandaşlık bilinci o ülkede yaşamaktan kaynaklanan bilgilerimizin oluşturduğu tutum, değer ve davranışlar akla gelmelidir. Vatandaşlık bilincinin ilk adımı bireyin kendisini vatandaş olarak, o ülkeye ait olarak görmesidir. Bir ülkeye ait olma bilinci, insanı o ülkeye karşı daha duyarlı ve hassas olmaya sevk eder. Bilinç ile yaşam arasında yön değiştirebilen ve birbirini geliştiren bir sebep sonuç ilişkisi vardır. İnsanlar sebep sonuç ilişkisi yardımıyla hayatını ve başkaları ile ilişkilerini devam ettirir. Bilinç ve yaşamın paralelliği, birlikte yaşayan insanları yapılandırmalarından kaynaklanır (Wilson, 2005, s. 6).

Vatandaşlık eğitimi ile okulların öğrencilere vatandaşlık bilinci kazandırmaya çalıştığı söylenebilir. Bilinç, sözlük anlamı olarak “duyum, heyecan, düşünme ya da başka bir ruh etkinliğiyle öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri nitelenen durum” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Vatandaşlık bilinci kavramsal olarak bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak üç alandan oluşur. Öğrencilerin vatandaşlık ile ilgili bilgileri bilişsel, hissettikleri duyuşsal, davranışları da davranışsal alanı ifade eder. Öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili hak ve sorumluluklar hakkında doğru bilgiyi öğrenmeleri, öğrendikleri bilgiyi uygulayabilmeleri ve uyguladıktan sonra da mutlu olmaları vatandaşlık bilincini oluşturmaktadır. Bu yüzden vatandaşlık bilinç düzeyleri yüksek olan öğrencilerin doğru bilgiyi edinmeleri, bu bilgileri davranışa dönüştürmeleri ve duyuşsal alan eğilimlerinin yüksek düzeyde olması bek-

lenir. Yani, bireyin vatandaşlıkla ilgili bilgiyi öğrenmekle yetinmeyip, bu bilgiyi nerede kullanacağını da bilmesi gerekir (Barth & Demirtaş, 1997, s. 1-7). Bilinçli olan yurttaş, sosyal konular hakkında daha gerçekçi, daha yapıcı kararlar alabilen ve bu kararlarını davranışa dönüştürebilen yurttaşdır (Cüceloğlu, 2018, s. 25).

Araştırmanın Önemi

Vatandaşlık eğitimi ortaokullarda sosyal bilgiler dersi kazanımları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Sosyal bilgiler dersi, bireyin sosyal anlamda topluma uyumunu sağlamayı amaçlar. Bu amaç doğrultusunda bireye kazandırılmaya çalışılan vatandaşlık bilinci, bireylerin davranışlarını doğrudan etkiler. Bu etki düşünüldüğünde; ülkemizde yaşayan göçmen çocuklar için bu tür bir çalışmanın yapılması önemlidir. Göçmen çocuklara iyi bir vatandaşlık eğitiminin verilmesi aynı zamanda ülkemize uyum süreçlerini kolaylaştırılacaktır. Bu çocukların vatandaşlık bilinçleri ile ülkemize uyum süreçleri doğru orantılı ilerleyecektir. Dolayısıyla göçmenlerden dolayı çıkabilecek olumsuz durumların önüne de geçilmiş olacaktır. Entegrasyon ile ilgili sosyal bilimlerden ortaya konan önemli bir realite, uyum sürecinde sadece göçmenlerin uyum için pozitif bir gayret göstermelerinin yeterli olmayacağı şeklindedir. Sorunsuz bir uyum için toplumun diğer kesimleri tarafından da bu olumlu gayretin karşılık bulması gerekir. Ülkemizde bulunan göçmenlerin farklı din ve kültürel kimliklerden geliyor olmaları, onların uyum sürecini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu yüzden göçmenlerin kendileri hakkındaki negatif imajı düzeltmek için daha fazla bir çaba içinde olmaları gerekir (Kaya, 2007, s. 9). Ülkemizde göçmen çocukların vatandaşlık bilinç düzeyleri ile ilgili çalışmalar kapsamlı değildir. Bu yüzden göçmen çocukların vatandaşlık bilinçleriyle ilgili bu çalışma alanda ilk olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla, sosyal bilimlerin göçmenlerle ilgili üreteceği böyle bir bilginin, eğitim, siyaset ve toplumsal bakış açılarının oluşmasına büyük bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu durum çalışmanın önemini daha da artırmaktadır. Bu yüzden yapılan çalışmanın alana önemli bir katkı sağlayacağı varsayılmaktadır

Araştırmanın Amacı

Göç sorunu, sadece ülkesinden ayrılan insan ve toplulukları etkilemediği gibi göç alan ülke insanlarını da etkilemektedir. Bu etkiyi en aza indirebilmek için göçmenlerin topluma uyumlarının sağlanması önemlidir (Günay, Atılğan, & Serin, 2017, s. 56). Araştırma, farklı nedenlerden dolayı Türkiye'ye göç eden ve halen devlet okullarımızda eğitim gören farklı kültürlerden göçmen çocukların sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık ünitesinin vatandaşlık bilinç düzeyleri üzerine etkisini ölçebilen bir ölçek geliştirmektir.

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın çalışma grubuna, veri toplama aracına ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Çalışma Grubu

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Hatay ilindeki dokuz farklı devlet ortaokulunda, 5. sınıfta öğrenim görmekte olan göçmen öğrenciler oluşturmuştur. Uygulamanın yapıldığı okullar farklı sosyo-kültürel çevreden öğrencilerin öğrenim gördüğü okullardır. Araştırmaya katılanların tanıtıcı özelliklerine göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Tanıtıcı Özellikleri ile İlgili Bulgular (n=406)

		S	%
Yaş	10 yaş	18	4,4
	11 yaş	76	18,7
	12 yaş	151	37,2
	13 yaş	108	26,6
	15 yaş	53	13,1
Cinsiyet	Kız	200	49,3
	Erkek	206	50,7

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların %4,4’ü 10 yaşında, %18,7’si 11 yaşında, %37,2’si 12 yaşında, %26,6’sı 13 yaşında, %13,1’i 15 yaşında, %49,3’ü kız, %50,7’si erkek olduğu görülmektedir.

Verilerin toplanması

Araştırmanın verileri Eylül 2019’de ölçeğin 5. Sınıf göçmen öğrencilere uygulanması yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın verileri toplanırken, çalışma grubuna araştırmanın amacı açıklanmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan öğrenciler dahil edilmiştir. Araştırmanın verileri sınıf ortamında ölçeklerin uygulanması yoluyla elde edilmiştir. Her bir uygulama yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Aracı (Vatandaşlık Bilinç Ölçeği)

Vatandaşlık bilinç ölçeği iki ana gruptan oluşmaktadır. İlk kısımda katılımcıların demografik özellikleri, İkinci kısım da ise bilişsel düzeyde vatandaşlık

bilinç düzeylerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu ölçek ile öğrencilerin 5.sınıf sosyal bilgiler dersi kazanmalarında amaçlanan vatandaşlık bilincini ne düzeyde edindikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ölçekte likert tipi cevaplar “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” şeklindedir. Burada öğrencilerin, bu cevapları kabul etmek yerine, verilen cevaba ne kadar katılıp katılmadığını basamaklara göre tespit edilmektedir (Tavşancıl, 2019, s. 138-141). Buradaki amaç, öğrencilerin belirli bir fikir, düşünce veya eylemi hangi düzeyde benimseyip benimsemediklerinin ölçülmesidir. 5. sınıf göçmen çocuklara sosyal bilgiler dersinde bilişsel düzeyde öğretilmesi amaçlanan vatandaşlık kazanımları göz önünde bulundurularak ölçek maddeleri oluşturulmuştur. Bu kazanımlar “halka hizmet veren kurumlar, yaşadığım yerin yönetimi, temel haklarımızı öğrenelim, bayrağımız ve İstiklal Marşı” olarak belirlenmiştir. Ölçeğin geliştirilme süreci aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Ölçek geliştirme ile ilgili araştırmaların incelenmesi ve uzman kişilerle görüşülmesi,
- Literatür taramasının yapılması,
- Sosyal bilgiler öğretmenleri ile görüşmelerin yapılması,
- Madde havuzunun oluşturulması,
- Pilot uygulama için ölçeğin oluşturulması,
- Pilot uygulamanın yapılması,
- Faktör analizinin yapılması,
- Ölçeğe son halinin verilmesi,
- Ölçeğin geçerlik çalışmasının yapılması,
- Ölçeğin güvenilirlik çalışmasının yapılması,
- Ölçeğin 5 sınıf göçmen öğrencilere uygulanması (Büyüköztürk, *vd.*, 2018, s. 109-111). Bu maddeler doğrultusunda ölçeğin geliştirme süreci alt başlıklar halinde aşağıda açıklanmıştır.

Ölçek geliştirme ile ilgili çalışmaların incelenmesi ve alanda uzman kişilerle görüşülmesi

Ölçek, kısaca ölçme aracı denilebilir. Her ölçümede ölçülmek istenen bir durum ile bu durumun ölçülmesinde kullanılan bir ölçek (ölçme aracı) vardır (Tavşancıl, 2019, s. 5). Bu doğrultuda ölçek geliştirmek için ilgili kitaplar, makaleler ve alanda geliştirilen ölçekler incelenerek geliştirilen ölçeğe temel oluşturmuştur. Akademisyenlerden; çalışmanın aşamaları ve çalışmada dikkat edilmesi gereken konular hakkında bilgilerde alınmıştır.

Literatür taramasının yapılması

2018-2019 öğretim yılında uygulamaya konulan ve halen uygulamada olan

sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelenmiştir. Çalışma kapsamındaki 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan etkin vatandaşlık ünitesindeki amaçlar doğrultusunda soru havuzu oluşturulmuştur. Bu üniteye yer alan amaçlar;

Sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Çocukların, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları, bunların insanları ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini öğrenmesi önemlidir. Öğrencilerin burada öğrendikleri bilgiler doğrultusunda kendi toplumu ve diğer toplumlardaki grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin işlevi ve görevi nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim görevim nedir?" sorularını yanıtlayabilmelidir. Sosyal hayatta çıkacak problemlerin çözümünde, örgütlü bir devlet gücünün varlığının en önemli güvence olduğunu anlar. Sosyal problemlerin çözüm yollarını ve huzurun nasıl tesis edildiğini kavrayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, insan haklarının ve sosyal huzurun nasıl korunduğunu kavrarlar. Sosyal hizmetlere ve farklı resmî aktivitelere iştirak etmeyi öğrenerek idareyi yönlendirmek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar (MEB, 2018) şeklinde ifade edilmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile görüşmeler

Ölçeğin oluşturulmasında programın uygulayıcıları olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurulmuş ve etkin vatandaşlık öğretiminde dikkat edilmesi gerekenler, karşılaşılan güçlükler ve göçmen öğrencilerin kazanımları edinme düzeyleri hakkında Onların deneyimlerinden faydalanılmıştır.

Madde havuzunun oluşturulması

Ölçek geliştirme ile ilgili literatürün taranması, uzman kişilerle ölçek geliştirme konusunda görüşülmesi, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın incelenmesi, sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencileri ile görüşülmesinin ardından soru havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu "halka hizmet veren kurumlar, yaşadığım yerin yönetimi, temel haklarımızı öğrenelim, bayrağımız ve İstiklal Marşı" kazanımlarını temsil eden 45 maddeden oluşmaktadır. Her bir kazanım için ortalama 8 ifade yer almıştır.

Pilot uygulama için ölçeğin oluşturulması

Pilot uygulamadan önce madde havuzunda bulunan 45 soru ile ilgili akademisyenler, sosyal bilgiler öğretmenleri ve Türkçe dil uzmanları görüşleri doğrultusunda amaca hizmet etmeyen, anlamı açık olmayan, 5. sınıf öğrencisinin seviyesine uygun olmadığı düşünülen ifadeler düzeltilmiş veya çıkarılmıştır. Böylece ölçek pilot uygulama için hazır hale gelmiştir.

Pilot uygulamada soru havuzunda 28 olumlu, 4 olumsuz ifade bulunmaktadır. Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde kazandırılması hedeflenen vatandaşlık bilincinin etkin vatandaşlık ünitesindeki kazanımlara göre, madde havuzundaki kazanımların dağılımı ise; halka hizmet veren kurumlar 8, yaşadığım yerin yönetimi 9, temel haklarımızı öğrenelim 9, bayrağımız ve İstiklal Marşı 5, kazanım şeklindedir. Pilot uygulama öncesi sorular kontrol edilerek olumsuz cümlelerin ard arda gelmemesine dikkat edilmiştir. Bundan sonraki kısımda ölçek geliştirme sürecinde verilerin istatistiksel analizleri sonucu elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Pilot uygulamanın yapılması

Pilot uygulamada 32 sorudan oluşan ölçek, dokuz ortaokuldaki 5. sınıf göçmen öğrenciye uygulanmıştır. Pilot uygulamanın yapıldığı okullar ve öğrenci sayıları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. *Pilot Uygulamadaki Örneklem Dağılımı*

Okul Adı	Öğrenci Sayısı
Devlet Ortaokulu	60
Beyhan Gencay Ortaokulu	38
Devlet Ortaokulu	96
Devlet Ortaokulu	16
Devlet İmam Hatip Ortaokulu	132
Devlet İmam Hatip Ortaokulu	24
Devlet Ortaokulu	10
Devlet Ortaokulu	28
Devlet Ortaokulu	15

Pilot uygulamada 419 öğrenciye ulaşılmıştır. Fakat formlar kontrol edildiğinde tamamı doldurulmayan 13 form geçersiz kabul edilmiş ve 406 form değerlendirilmiştir. Pilot uygulamada anlamlı ve güvenilir sonuçlar alınabilmesi için, uygulanan grubun sayısı maddelerin sayısından birkaç kat (en az beş kat) fazla olmalıdır (Tavşancıl, 2019, s. 142). Pilot uygulamada ulaşılan örneklem büyüklüğü, genel kaniya göre yeterlidir denilebilir. Bu bölümde pilot uygulama sonucu elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçlarına ve bu analiz sonuçlarından elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Ölçek geliştirme sürecinde güvenilirlik ve geçerlik çalışması kapsamında ön uygulaması yapılan ölçeğin ilk hali, faktör analizinin yapılması amacıyla veri analiz programı olan Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programına aktarılmıştır. İlk olarak örneklemin demografik özelliklerine ilişkin sonuçlar açıklanmıştır. İkinci aşamada, vatandaşlık bilinç ölçeğinin güvenilirliği için Cronbach Alfa katsayısı güvenilirliği ile Madde-Toplam puan korelasyonları incelenmiştir. Üçüncü olarak ölçeğin yapı geçerliği için faktör yapılarına bakılmıştır. Bu amaçla öncelikle örneklem yeterliği için KMO örneklem yeterliği analizi ve örneklem büyüklüğü içinde Bartlett's Test of Sphericity değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi olarak principal component (temel bileşenler) yöntemi ve varimax (döndürme) yöntemleri uygulanmıştır. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan faktör yapısına ilişkin olarak daha ileri analizlere geçmeden önce Scree Plot grafiği ile değerlendirmeler yapılarak öz değerleri 1.00 üstünde olan madde sayısı belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece ölçeğin alt boyutlarının vatandaşlık bilincini açıklamada ne kadar etkili olduğu ortaya konularak ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır.

Bulgular

Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlığın bir ölçütü olan Cronbach tarafından geliştirilen α katsayısı kullanılır (Büyüköztürk, 2018, s. 182). Bu nedenle ölçeğin iç tutarlılık katsayısını belirlemek amacıyla, ölçeğin tamamının Cronbach Alpha değerlerine bakılmıştır. Vatandaşlık bilinç ölçeğinin maddelerinin iç tutarlığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach Alfa katsayısı Tablo 3'te hesaplanmıştır.

Tablo 3. *Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı*

MADDE NO	Aritmetik ortalama	Standart sapma	Madde silinirse ölçeğin ortalaması	Madde silinirse ölçeğin varyansı	Düzeltilmiş Madde-Toplam puan korelasyonu	Madde silinirse ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı
Madde 1	3,12	1,425	102,33	712,403	,677	,955
Madde 2	3,19	1,319	102,26	716,872	,670	,955
Madde 3	3,22	1,164	102,23	729,620	,556	,956
Madde 4	3,38	1,426	102,07	714,788	,644	,956
Madde 5	3,23	1,204	102,21	726,268	,589	,956
Madde 6	3,33	1,261	102,11	726,817	,552	,956
Madde 7	3,26	1,282	102,19	723,474	,592	,956

Madde 8	3,24	1,264	102,21	723,278	,604	,956
Madde 9	3,34	1,351	102,11	715,348	,675	,955
Madde 10	3,39	1,222	102,06	723,194	,628	,956
Madde 11	3,02	1,218	102,43	734,103	,460	,957
Madde 12	3,19	1,188	102,26	729,734	,542	,956
Madde 13	3,29	1,257	102,16	722,326	,622	,956
Madde 14	3,32	1,220	102,13	723,406	,626	,956
Madde 15	3,34	1,273	102,11	716,785	,697	,955
Madde 16	3,36	1,416	102,09	710,609	,707	,955
Madde 17	3,26	1,371	102,18	715,390	,664	,955
Madde 18	3,29	1,610	102,16	699,873	,745	,955
Madde 19	3,49	1,421	101,96	708,386	,734	,955
Madde 20	2,84	1,284	102,61	748,579	,224	,959
Madde 21	3,41	1,370	102,03	712,325	,707	,955
Madde 22	3,48	1,338	101,97	713,984	,701	,955
Madde 23	3,40	1,457	102,05	706,376	,742	,955
Madde 24	3,47	1,145	101,98	732,696	,515	,956
Madde 25	3,11	1,305	102,34	728,813	,503	,957
Madde 26	3,31	1,308	102,14	717,576	,666	,955
Madde 27	3,41	1,411	102,03	711,757	,693	,955
Madde 28	3,35	1,413	102,09	709,537	,723	,955
Madde 29	3,30	1,272	102,15	719,097	,663	,955
Madde 30	3,32	1,252	102,13	723,799	,602	,956
Madde 31	3,46	1,285	101,99	718,642	,662	,955
Madde 32	3,32	1,420	102,13	718,235	,600	,956

ÖLÇEĞİN	Aritmetik ortalama	Varyans	Standart sapma	Madde sayısı	Cronbach Alfa
	105,45	765,942	27,676	32	,957

Tablo 3 incelendiğinde vatandaşlık bilinç ölçeğinin 20. maddesinin sorunu olduğu görülmektedir. Bu yüzden bu madde ölçekten çıkartılarak vatandaşlık bilinç ölçeğinin maddelerinin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach Alfa katsayısı Tablo 4'te tekrar hesaplanmıştır.

Tablo 4. *Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin Atılan Maddesi Sonrası Cronbach Alfa Katsayısı*

MADDE NO	Aritmetik ortalama	Standart sapma	Madde silinirse ölçeğin ortalaması	Madde silinirse ölçeğin varyansı	Düzeltilmiş Madde-Toplam puan korelasyonu	Madde silinirse ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı
Madde 1	3,12	1,425	99,49	695,604	,678	,957
Madde 2	3,19	1,319	99,42	699,879	,673	,957

Madde 3	3,22	1,164	99,39	712,664	,556	,958
Madde 4	3,38	1,426	99,23	697,920	,645	,957
Madde 5	3,23	1,204	99,38	709,465	,587	,958
Madde 6	3,33	1,261	99,28	709,924	,551	,958
Madde 7	3,26	1,282	99,35	706,570	,592	,958
Madde 8	3,24	1,264	99,37	706,516	,602	,957
Madde 9	3,34	1,351	99,27	698,337	,678	,957
Madde 10	3,39	1,222	99,22	706,367	,627	,957
Madde 11	3,02	1,218	99,59	717,427	,455	,958
Madde 12	3,19	1,188	99,42	712,808	,542	,958
Madde 13	3,29	1,257	99,32	705,384	,623	,957
Madde 14	3,32	1,220	99,29	706,725	,623	,957
Madde 15	3,34	1,273	99,27	700,071	,696	,957
Madde 16	3,36	1,416	99,25	693,586	,711	,957
Madde 17	3,26	1,371	99,35	698,607	,664	,957
Madde 18	3,29	1,610	99,32	682,950	,749	,956
Madde 19	3,49	1,421	99,13	691,073	,743	,956
Madde 21	3,41	1,370	99,20	695,260	,712	,957
Madde 22	3,48	1,338	99,13	697,009	,704	,957
Madde 23	3,40	1,457	99,21	689,381	,746	,956
Madde 24	3,47	1,145	99,14	715,897	,512	,958
Madde 25	3,11	1,305	99,50	712,611	,492	,958
Madde 26	3,31	1,308	99,30	700,863	,664	,957
Madde 27	3,41	1,411	99,20	694,687	,698	,957
Madde 28	3,35	1,413	99,26	692,645	,725	,957
Madde 29	3,30	1,272	99,31	702,342	,662	,957
Madde 30	3,32	1,252	99,29	706,867	,603	,957
Madde 31	3,46	1,285	99,15	701,904	,661	,957
Madde 32	3,32	1,420	99,29	701,639	,597	,958

ÖLÇEĞİN	Aritmetik ortalama	Varyans	Standart sapma	Madde sayısı	Cronbach Alfa
	102,61	748,579	27,360	31	,959

Tablo 4 incelendiğinde vatandaşlık bilinç ölçeğinin sorunlu bir maddesinin olmadığı ve ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının 0,959 olduğu görülmektedir. Cronbach Alpha katsayısının ,70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenirliliği için genel olarak yeterlidir (Büyüköztürk, 2018, s. 183). Bu doğrultuda vatandaşlık bilinç ölçeğinin güvenirlilik analizi yapılırken Cronbach Alpha kat-

sayısının bu kurala uymasına dikkat edilmiştir. Ayrıca vatandaşlık bilinç ölçeğinin faktör yapısını ortaya çıkarmak amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Açıklayıcı faktör analizi

Çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği gibi açıklayıcı faktör analizlerinin kullanılmasının sebebi, teorik olarak belirlenen ölçeklerden, yani gözlenen değişkenlerden oluşan bir ölçekte, birbirlerinden bağımsız bir şekilde faktörlerin oluşup oluşmadığının anlaşılabilmesidir. Aynı kavram veya özelliği ölçen değişkenleri birleştirerek, ölçmeyi az sayıda faktörle izah etmeyi hedefleyen istatistiksel yöntem faktör analizi denir. Faktör analizi yaparken, açıklayıcı (exploratory) ve doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi olmak üzere iki farklı yol vardır. Eğer değişkenler arası ilişkiler sorgulanarak, yeni kavram ortaya konuyorsa, bu tür faktör analizine “açıklayıcı” (exploratory) faktör analizi denir. Değişkenler arasındaki ilişkilere dair daha önceden belirlenmiş bir varsayım veya kuramsal bir yapıya uygunluğunu denemek için bir faktör analizi yapılıyorsa, bu tür faktör analizine de “doğrulayıcı” (confirmatory) faktör analizi denir (Can, 2018, s. 315). Araştırmada açıklayıcı faktör analizini kullanılmıştır. Faktör analizinin, bir başka deyişle faktör azaltmanın, faktörleştirilmenin veya faktör çıkartmanın bir veri setine uygulanabilmesi ile ilgili çeşitli ölçütler bulunmaktadır. Bunların ilki örneklem büyüklüğü ile ilgilidir. Örneklem büyüklüğü faktör analizi sonuçlarının genellenebilirliği ve kararlılığı açısından oldukça önemli bir ölçüt niteliği taşımaktadır ve güvenilir faktör sonuçları için değişken başına on gözlem (1:10) oranı önerilmektedir. Faktör analizinde yeterli örneklem büyüklüğü için “50 çok zayıf, 100 zayıf, 200 orta, 300 iyi, 500 çok iyi ve 1000 mükemmel” olarak belirtilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2018, s. 206-207). Bu çalışmada, 406 kişilik örneklem büyüklüğünün sonuçların genellenebilirliği açısından uygun olduğunu göstermektedir.

Bu doğrultuda ön uygulaması yapılan ölçeğin ilk hali, faktör analizinin yapılması amacıyla veri analiz programı olan SPSS programına aktarılmıştır. Faktör analizi için verilerin işlenmesinden sonra, ortaya çıkacak verilerin faktör analizine uygunluğunu görmek için KMO ve Bartlett Sphericity testinin incelenmesi gereklidir. Bu nedenle pilot uygulamada KMO ve Bartlett Sphericity testi kullanılmıştır. Yapılan pilot uygulama sonucunda, uygulamanın KMO değerine bakılmıştır. KMO örneklemin yeterli olup olmadığını görmek için değişkenlerin birbirleriyle korelasyonunun faktör analizine yeterliliğini denemek için yapılmaktadır. KMO değeri çalışmalarda 0 ile 1 arasında değişmektedir. Ancak KMO değerinin çalışmalarda ,60’tan daha büyük olması beklenir (Büyüköztürk, 2018, s. 136). Pilot uygulamanın Bartlett testinin önem seviyesinin ise, ne olduğu görülmelidir. Bartlett Sphericity testi verilerin çok değişkenli

olup olmadığını ortaya koymaya yarar. Bu testte anlamlılık düzeyine bakılarak anlamlılık değeri 0,05'ten küçük ise farklılık olduğu düşünülür ve değişkenler arasında faktör analizi yapmak için uygun seviyede bir ilişki olduğu görülür (Can, 2018, s. 325). Bu veriler doğrultusunda KMO değerinin mükemmel seviyesinde olması ve Bartlett testi sonucunun anlamlı düzeyde olması faktör analizinin yapılabileceği anlamına gelmektedir. Verilerin faktör analizinin uygulanabilir olup olmadığını anlamak amacıyla KMO testi ve analiz edilecek değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlı ve sıfırdan farklı olup olmadığını anlamak amacıyla da Bartlett testi uygulanmış olup bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. *KMO and Bartlett Testi*

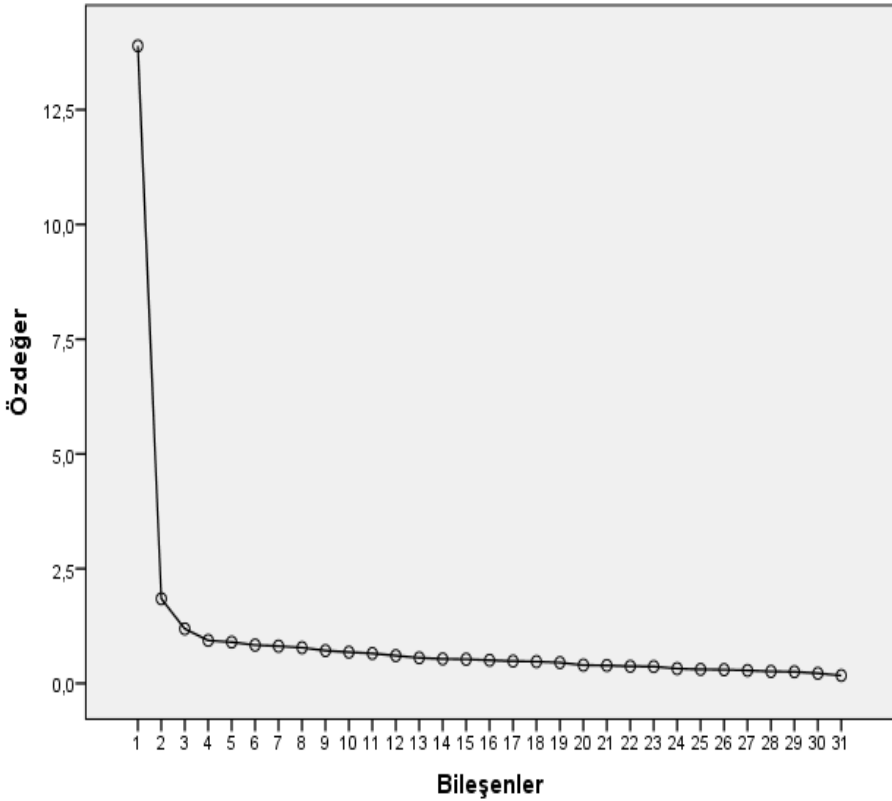
Kaiser-Meyer-Olkin Testi (KMO)		,960
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare	7296,205
	S.d.	465
	p	,000

Tablo 5 incelendiğinde KMO katsayısının 0,960 olduğu görülmektedir. 0 ile 1 arasında değer alabilen KMO değeri; 0.5 ile 0.7 arasında normal, 0.7 ile 0.8 arasında iyi, 0.8 ile 0.9 arasında çok iyi ve 0.9'un üzerinde ise mükemmel olarak yorumlanmaktadır (Çokluk, *vd.*, 2018, s. 207). Bu bulgu örneklem büyüklüğünün faktör analizi için mükemmel olduğunu göstermektedir. Yine tablodan Bartlett testine ilişkin ki-kare değerinin $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bartlett's testi korelasyon matrisinin birim matris olup olmadığını test etmek amacı ile kullanılır ve sonuca göre faktör modelinin kullanılmasının uygun olup olmadığı belirlenir. Ayrıca Bartlett's Sphericity testinin anlamlı çıkması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için iyi ve korelasyon matrisinin uygun olması şeklinde yorumlanmaktadır (Büyüköztürk, 2018, s. 140-143). Bu bulgu verilerin faktör analizi uygulanabilirliği olduğunu göstermektedir. 31 maddeden oluşan vatandaşlık bilinç ölçeğine açıklayıcı faktör analizi olarak temel bileşenler yöntemi ve varimaks dönüştürmesi uygulanmıştır. Temel bileşenler analizi, çok sayıdaki değişkeni, daha az sayıda bileşen altında bir araya getirmektir (Diğer bir ifade ile temel bileşenler analizi, bir değişken ek-siltme ve anlamlı yapıları yetiştirmeyi hedefleyen bir faktör eşirme yöntemidir (Çokluk, *vd.*, 2018, s. 198). 31 maddeden oluşan vatandaşlık bilinç ölçeğine açıklayıcı faktör analizi olarak temel bileşenler yöntemi ve varimaks dönüştürmesi uygulanmış ve bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. *Vatandaşlık Bilinç Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi*

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürme Sonrası Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyansın %	Yığılmalı %	Toplam	Varyansın %	Yığılmalı %
1	13,893	44,816	44,816	7,275	23,468	23,468
2	1,845	5,953	50,769	7,267	23,442	46,910
3	1,190	3,838	54,606	2,386	7,696	54,606
4	,935	3,017	57,623			
5	,899	2,901	60,524			
6	,834	2,691	63,214			
7	,812	2,618	65,832			
8	,778	2,509	68,341			
9	,714	2,303	70,644			
10	,679	2,191	72,835			
11	,653	2,105	74,940			
12	,605	1,952	76,893			
13	,556	1,794	78,687			
14	,534	1,723	80,410			
15	,525	1,695	82,105			
16	,503	1,623	83,728			
17	,484	1,562	85,290			
18	,473	1,526	86,816			
19	,453	1,460	88,275			
20	,398	1,283	89,558			
21	,389	1,256	90,814			
22	,373	1,202	92,016			
23	,366	1,180	93,197			
24	,322	1,039	94,236			
25	,305	,984	95,220			
26	,298	,960	96,180			
27	,282	,910	97,090			
28	,260	,838	97,927			
29	,253	,817	98,744			
30	,218	,704	99,448			
31	,171	,552	100,000			

Tabloda 6'da görüldüğü gibi 31 maddeden oluşan vatandaşlık bilinç ölçeğinin faktör analizi sonrası toplam Varyansın 55'ini açıklayan özdeğeri 1.00'in üzerinde olan 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Üç faktörlü bu yapıda maddelerin dağılımı incelendiğinde üçüncü boyutun iki maddeden oluştuğu görülmüştür. Bu durum ölçeğin üç faktörlü yapı için uygun olmadığını göstermektedir. Bundan dolayı böyle durumlarda Scree Plot test yapılarak faktör sayısının azaltılması ve grafik eğrisinin eğiminde oluşan ilk ani değişikliğe kadar olan faktörlerin seçilmesi önerilmektedir (Çokluk, *vd.*, 2018, s. 192-193). Buna göre Scree Plot test sonucunu gösteren grafik Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Scree plot testi grafiği.

Scree Plot test sonucu elde edilen grafikte özdeğerde 2'den sonra ilk ani değişiklik ikinci faktörde olmuştur. Scree Plot test sonucuna dayanarak 2 faktörle sınırlandırılarak varimaks döndürme yöntemine göre faktör analizi tekrar yapılmıştır. Faktör analizi sonrasında faktörlere ait özdeğer, varyans ve toplam varyansı açıklama yüzdeleri ile maddelere ait faktör yükleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Vatandaşlık Bilinç Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürme Öncesi Yüklerin Kareler Toplamı			Döndürme Sonrası Yüklerin Kareler Toplamı		
	Varyansın Yığmal			Varyansın Yığmal			Varyansın Yığmal		
	Toplam	%	%	Toplam	%	%	Toplam	%	%
1	13,893	44,816	44,816	13,893	44,816	44,816	8,000	25,807	25,807
2	1,845	5,953	50,769	1,845	5,953	50,769	7,738	24,962	50,769
3	1,190	3,838	54,606						
4	,935	3,017	57,623						
5	,899	2,901	60,524						
6	,834	2,691	63,214						
7	,812	2,618	65,832						
8	,778	2,509	68,341						
9	,714	2,303	70,644						
10	,679	2,191	72,835						
11	,653	2,105	74,940						
12	,605	1,952	76,893						
13	,556	1,794	78,687						
14	,534	1,723	80,410						
15	,525	1,695	82,105						
16	,503	1,623	83,728						
17	,484	1,562	85,290						
18	,473	1,526	86,816						
19	,453	1,460	88,275						
20	,398	1,283	89,558						
21	,389	1,256	90,814						
22	,373	1,202	92,016						
23	,366	1,180	93,197						
24	,322	1,039	94,236						
25	,305	,984	95,220						
26	,298	,960	96,180						
27	,282	,910	97,090						
28	,260	,838	97,927						
29	,253	,817	98,744						
30	,218	,704	99,448						
31	,171	,552	100,000						

Tabloda 8’de görüldüğü gibi 2 faktörle sınırlandırılan vatandaşlık bilinç ölçeğinin faktör analizi sonrası toplam varyansın 51’ini açıklayan özdeğeri 2’nin üzerinde olan 2 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Faktör analizinde, faktör yüklerinin toplam varyansı açıklama yüzdesinin 0,40 ve üzerinde olması kabul edilebilir bulunmaktadır (Büyüköztürk, 2018, s. 146-147). Varimaks döndürme yöntemi sonrası maddelerin 2 faktördeki dağılımları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8. *Varimaks Döndürme Yöntemi Sonrası Ortaya Çıkan Faktör Yükleri Matrisi*

	Bileşenler	
	1	2
Madde 23	,718	
Madde 18	,715	
Madde 32	,706	
Madde 22	,705	
Madde 29	,703	
Madde 28	,699	
Madde 31	,696	
Madde 26	,680	
Madde 19	,680	
Madde 27	,678	
Madde 30	,655	
Madde 21	,624	
Madde 25	,555	
Madde 24	,517	
Madde 7		,674
Madde 5		,672
Madde 9		,654
Madde 8		,653
Madde 2		,647
Madde 16		,640
Madde 4		,638
Madde 10		,634
Madde 6		,627
Madde 14		,615
Madde 1		,597
Madde 12		,587

Madde 15	,581
Madde 3	,569
Madde 17	,561
Madde 11	,522
Madde 13	,488

Faktör analizinde faktör yüklerinin 0,30 ve üzerinde olması kabul edilebilir bulunmaktadır (Büyüköztürk, 2018, s. 134). Bu açıdan tüm maddelerin faktör yükü 0,30'un çok üstündedir. Tekrarlama (iterasyon) sayısının 3 olduğu görülmüştür. Bu bulgular ölçeğin yapı geçerliğinin uygun olduğunu göstermektedir. Hangi bileşenlerin hangi faktörlerde yer aldığı, yani vatandaşlık bilinç ölçeğinin maddelerinin faktörlere dağılımı Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. *Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin Maddelerinin Faktörlere Dağılımı*

Maddeler	Faktörler	
	1	2
TEMEL HAKLAR BOYUTU		
18-Eğitim, kız erkek tüm çocukların hakkıdır.	,715	
19-Çocuklar sağlıklı bir çevrede yaşamalıdır.	,680	
21-Okulda yaşamımızı etkileyen konularda görüşlerimizi belirtmek düşünce özgürlüğüdür.	,624	
22-Okul öğrenci temsilcisi seçimlerinde aday olmak her öğrencinin hakkıdır.	,705	
23- Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.	,718	
24-Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.	,517	
25-Özgürlük demokrasinin temel ilkelerinden değildir.	,555	
26-Türkiye'de yaşayan yabancılar, kendileriyle ilgili her türlü dilek ve şikâyet hakkına sahiptir.	,680	
27-Vatan hizmeti, her vatandaşın hakkı ve ödevidir.	,678	
28-Türkiye Cumhuriyeti'nde; bayrak, istiklal marşı, başkent, anayasa bağımsızlık sembolleridir.	,699	
29-Türkiye'de ulusal egemenliğin yönetime yansıdığı ve yasaların yapıldığı kurum Türkiye Büyük Millet Meclisidir.	,703	
30-Egemenliğin millete ait olduğu, halkın kendisini yönetecek kişileri kendisinin seçtiği yönetim biçimi demokrasidir.	,655	
31-Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.	,696	
32-İyi bir vatandaş İstiklal Marşı'nı okumaktan gurur duyar.	,706	
KURUMLAR BOYUTU		

1-Her kurumun yasalarca belirlenmiş görev ve sorumlulukları vardır.		,597
2-Devlet, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur.		,647
3-Sivil toplum kuruluşları (STK) bireysel ya da toplumsal ihtiyaçları karşılar.		,569
4-Sağlık toplumun temel ihtiyaçlarından biridir.		,638
5-Toplu Konut İdaresi (TOKİ) toplumun temel ihtiyacı olan barınma ile ilgili bir kurumdur.		,672
6-Sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarının ortak özelliği topluma hizmet etmek için kurulmuş olmalarıdır.		,627
7-Kültür Bakanlığı Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtmaya hizmetlerini yürütür.		,674
8-Sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları, yasalara uymak konusunda bireyleri bilinçlendirir.		,653
9-İlçeyi Kaymakam yönetir.		,654
10-Valiler devletin temsilcileridir.		,634
11-İli yönetmek Vali'nin görevlerinden değildir.		,522
12-Anayasamıza göre ülkemizde millet adına yargı yetkisini bağımsız mahkemeler kullanır.		,587
13-Millet, kabul ettiği anayasa ile kanun koyma yetkisini Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiştir.		,488
14-Yaşadığımız yeri yöneten birey ve kurullar kararlar alarak bizi yönetir.		,615
15-Ülkemiz, devletin kamu hizmetlerini her yere daha rahat götürebilmesi, toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla il ve ilçelere ayrılmıştır.		,581
16-Muhtarlar seçimlerde halkın oylarıyla belirlenmezler.		,640
17-Muhtarlar mahalleye yeni taşınanların kayıt işlemlerini yapar.		,561
Açıkladığı varyans %	25,807	24,962
Açıklanan toplam varyans %	25,807	50,769

Tablo 10 incelendiğinde, toplam varyansın %25.807'sini 1. faktörün, %24.962'sini 2. faktörün açıkladığı ve bu faktörlerin tümünün toplam varyansın %50.769'unu açıkladığı görülmektedir. Vatandaşlık bilinç ölçeğinin iki faktörlü yapısını oluşturan bileşenlere incelenerek faktörlere şu adlar önerilmiştir.

➤ 1. Faktör: 18., 19., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31. ve 32. maddelerden olmak üzere toplam 14 maddeden oluşan bu faktöre “**TEMEL HAKLAR**” denilmiştir.

➤ 2. Faktör: 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16. ve 17. maddelerden olmak üzere toplam 17 maddeden oluşan bu faktöre de “SORUMLULUKLAR” denilmiştir.

Ölçekte olması beklenen niteliklerden birisi olan güvenilirlik, aynı yöntemler takip edilerek yapılan ölçmelerde her zaman benzer neticelerin alınması beklenir. Aksi halde, her ölçmede değişik sonuçların çıkması hangi ölçme sonucunun dikkate alınması gerektiği hususunda tereddütler oluşturacaktır. Bu yüzden yapılan ölçmenin, tesadüfi yanılğılardan arınık olması gerekir (Karasar, 2018, s. 190). Yani güvenilirlik, insanların ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar arasındaki tutarlıktır (Büyükoztürk, 2018, s. 182).

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin iki yarı güvenilirliği ile ilgili bulgular

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı için ölçek iki yarıya ayrılmış ve iki yarıya ilişkin tutarlılık değerleri Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin İki Yarı Güvenirlik Değerleri

Cronbach's Alpha	Birinci yarı	Değer	,924
		Madde sayısı	16 ^a
	İkinci yarı	Değer	,926
		Madde sayısı	15 ^b
	Toplam madde sayısı		31
İki yarı arasındaki korelasyon			,797
Spearman-Brown katsayısı	Eşit uzunluk		,887
	Eşit olmayan uzunluk		,887
Guttman Split-Half katsayısı			,887

a. The items are: Madde 1, Madde 2, Madde 3, Madde 4, Madde 5, Madde 6, Madde 7, Madde 8, Madde 9, Madde 10, Madde 11, Madde 12, Madde 13, Madde 14, Madde 15, Madde 16.

b. The items are: Madde 16, Madde 17, Madde 18, Madde 19, Madde 20, Madde 21, Madde 22, Madde 23, Madde 24, Madde 25, Madde 26, Madde 27, Madde 28, Madde 29, Madde 30, Madde 31.

Tablo 11 incelendiğinde vatandaşlık bilinç ölçeğinin iç tutarlığına ilişkin iki yarı güvenilirlik değerlerinin tümü yüksek bulunmuştur. Bu bulgular vatandaşlık bilinç ölçeğinin iç tutarlık güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin maddelerinin ayırt ediciliği.

Testin toplam puanlarına göre oluşturulan alt %27 ve üst %27'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların ilişkisiz t-testi madde analizi kapsamında sınanması başvurulmuş bir diğer yoldur. Testin iç tutarlılığının bir diğer göstergesi olarak, gruplar arasındaki istendik yönde gözlenen farkların anlamlı çıkması değerlendirilir. Analiz sonuçları, maddelerin insanları ölçülen davranış bakımından ne derece ayırt ettiğini gösterir. Büyük gruplarda küçük farkların anlamlı çıkma ihtimalinin yüksek olması sebebiyle, anlamlılık düzeyi için grup büyüklüğü arttıkça tutucu olunması, örneğin $\alpha=.05$ yerine $\alpha=.01$ veya $\alpha=.001$ seçilmesi, önerilir. Çok boyutlu yapı gösteren ölçeklerde, alt-üst grupların her bir boyut için tanımlanması ve o boyutta yer alan madde puanlarının karşılaştırılması gerekir (Büyüköztürk, 2018, s. 184).

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin ayırt edici geçerliğinin incelenmesinde ölçekten alınan toplam puanlar düşükten yükseğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralama sonrası alt gruptan %27 ve üst gruptan %27'lik dilimler alınmıştır. Her bir maddenin bu iki grubu ayırt edip etmediğine t testi ile bakılmış olup bulgular Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. *Vatandaşlık Bilinç Ölçeğinin Maddelerinin Ayırt Ediciliği*

Sorular	Gruplar	N	\bar{X}	S.s.	t	p
Madde 1	Alt grup	110	1,89	1,184	-19,694	,000
	Üst grup	110	4,42	,641		
Madde 2	Alt grup	110	2,10	1,058	-18,187	,000
	Üst grup	110	4,35	,747		
Madde 3	Alt grup	110	2,33	1,068	-13,271	,000
	Üst grup	110	4,05	,839		
Madde 4	Alt grup	110	2,13	1,242	-18,654	,000
	Üst grup	110	4,55	,552		
Madde 5	Alt grup	110	2,33	1,150	-14,255	,000
	Üst grup	110	4,22	,783		
Madde 6	Alt grup	110	2,39	1,182	-14,492	,000
	Üst grup	110	4,32	,741		
Madde 7	Alt grup	110	2,25	1,104	-15,706	,000
	Üst grup	110	4,29	,794		
Madde 8	Alt grup	110	2,17	1,195	-14,518	,000
	Üst grup	110	4,21	,858		
Madde 9	Alt grup	110	2,22	1,144	-17,013	,000
	Üst grup	110	4,44	,748		

Madde 10	Alt grup	110	2,43	1,223	-13,292	,000
	Üst grup	110	4,30	,830		
Madde 11	Alt grup	110	2,30	1,138	-10,491	,000
	Üst grup	110	3,81	,991		
Madde 12	Alt grup	110	2,40	1,167	-11,289	,000
	Üst grup	110	4,02	,948		
Madde 13	Alt grup	110	2,25	1,145	-14,541	,000
	Üst grup	110	4,24	,856		
Madde 14	Alt grup	110	2,43	1,137	-14,990	,000
	Üst grup	110	4,32	,676		
Madde 15	Alt grup	110	2,11	1,052	-19,515	,000
	Üst grup	110	4,45	,685		
Madde 16	Alt grup	110	2,03	1,153	-20,150	,000
	Üst grup	110	4,56	,643		
Madde 17	Alt grup	110	2,06	1,221	-16,147	,000
	Üst grup	110	4,35	,840		
Madde 18	Alt grup	110	1,45	,915	-31,450	,000
	Üst grup	110	4,64	,537		
Madde 19	Alt grup	110	2,00	1,227	-20,052	,000
	Üst grup	110	4,58	,565		
Madde 21	Alt grup	110	2,13	1,279	-18,110	,000
	Üst grup	110	4,55	,584		
Madde 22	Alt grup	110	2,10	1,241	-17,742	,000
	Üst grup	110	4,45	,630		
Madde 23	Alt grup	110	1,94	1,198	-20,754	,000
	Üst grup	110	4,57	,582		
Madde 24	Alt grup	110	2,70	1,201	-11,088	,000
	Üst grup	110	4,26	,864		
Madde 25	Alt grup	110	2,33	1,197	-9,978	,000
	Üst grup	110	3,91	1,154		
Madde 26	Alt grup	110	2,20	1,164	-16,708	,000
	Üst grup	110	4,36	,700		
Madde 27	Alt grup	110	2,03	1,252	-19,895	,000
	Üst grup	110	4,58	,496		
Madde 28	Alt grup	110	1,98	1,271	-19,354	,000
	Üst grup	110	4,57	,598		
Madde 29	Alt grup	110	2,33	1,126	-16,668	,000
	Üst grup	110	4,38	,635		
Madde 30	Alt grup	110	2,28	1,293	-13,978	,000
	Üst grup	110	4,25	,706		

Madde 31	Alt grup	110	2,33	1,314	-15,635	,000
	Üst grup	110	4,48	,602		
Madde 32	Alt grup	110	2,15	1,286	-13,085	,000
	Üst grup	110	4,27	1,108		
Toplam puan	Alt grup	110	67,76	15,585	-39,391	,000
	Üst grup	110	134,74	8,666		

S.D.=218

Tablo 12 incelendiğinde vatandaşlık bilinç ölçeğinin için her bir maddesine ve toplam puanına ilişkin üst ve alt gruplar arasındaki farka ait t değerleri $p < 0,05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular vatandaşlık bilinç ölçeğinin tüm maddelerinin ve toplam puanının yüksek olanlar ile düşük olanları birbirinden ayırt ettiğini göstermektedir.

Ölçeğin Geçerlik Çalışmasının Yapılması

Geliştirilen ölçeğin geçerlik çalışmasını yapmak için ölçeğin kapsam ve yapı geçerliğine bakılmıştır. Geçerlik, testin insanın ölçülmek istenen özelliğini ne kadar doğru ölçtüğüyle alakalı bir kavramdır (Büyüköztürk, 2018, s. 179). Bir ölçme aracının geçerliği, ölçeğin neyi ölçtüğü ve bunu ne kadar iyi yaptığı manasına gelir (Tavşancıl, 2019, s. 34).

Kapsam (içerik) geçerliği

Ölçeğin kapsam geçerliğine bakılırken ölçeğin maddelerinin, ölçülmesi amaçlanan konuyu ne derecede kapsadığını, ölçülmek istenen özelliği ne kadar örneklediğini görmek için yapılmaktadır. Kapsam (içerik) geçerliği, bir ölçme aracının konuları ve bununla bağlantılı davranışları ne düzeyde iyi ölçtüğünün anlaşılmasıdır. Kapsam geçerliği ile ilgili veriler istatistiksel değildir. Uzman görüşü alınarak yapılır. Bu yüzden öznelidir. Kapsam geçerliği bazı kaynaklarda karşımıza kavram geçerliği olarak da çıkabilir (Balci, 2016, s. 117). Ölçek maddelerinin ölçülmek istenen konuyu ne derece ölçtüğünü görmek için bireyin kendi yapacağı değerlendirmeler yanıtıcı olabileceğinden dolayı kapsam geçerliği için alanda uzman kişilerden yani sosyal bilgiler öğretmenleri, akademisyenler ve dil uzmanlarından görüş alınmıştır.

Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretmenlerinin, ilgili akademisyenlerin ve dil uzmanlarının yardımına başvurularak uzman görüş alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Yapı geçerliği

Yapı geçerliği, ölçülmek istenen kurumsal yapıya dair ifade edilen doğruluğunun bilimsel olarak sunulmasıdır. Yapı geçerliğini tespit etmenin değişik metotları vardır. Bunlardan biri de faktör analizidir. Faktör analizi bir ölçekteki

maddelerin birbirlerini dışta tutan daha az sayıda gruba-faktöre ayrılıp ayrılmadığını görmek için, yani madde birleştirme gayesiyle yapılır. Bu yolla aynı faktörü ölçek maddelerin bir araya getirilerek meydana getirdiği gruba-faktöre bu maddelerin içeriğine göre bir ad verilmesidir (Balcı, 2016, s. 117-118). Araştırmada yapı geçerliğinin sağlanması için faktör analizi yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda faktör analizinin yapılabilişliğini gösteren KMO değeri ve Bartlett değeri anlamlılık düzeyi bulunmuştur. Faktör yükünün düşüklüğü ve binişiklik durumuna bakılarak maddelerin ölçekten çıkarılıp çıkarılmayacağına karar verilmektedir. Buna göre KMO testi ve analiz edilecek değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlı ve sıfırdan farklı olup olmadığını anlamak amacıyla da Bartlett testi uygulanmış olup bulgular Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. *KMO and Bartlett Testi*

Kaiser-Meyer-Olkin Testi (KMO)		,960
	Ki-kare	7296,205
Bartlett's Test of Sphericity	S.d.	465
	p	,000

Tablo 13 incelendiğinde KMO katsayısının 0,960 olduğu görülmektedir. Bu bulgu verilerin faktör analizi uygulanabilirliği olduğunu göstermektedir. Fakat yapı geçerliğinin sağlanması için bu veriler doğrultusunda 20. Maddenin ölçekten çıkarılması gerektiğini göstermiştir. (Madde 20'nin aldığı değerler için bk. Tablo. 3) Bu madde ölçekten çıkarılarak, ölçeğin yapı geçerliği sağlanmıştır.

Ölçeğe son halinin verilmesi

Vatandaşlık bilinç ölçeği madde puan değerleri Tablo 14' te verilmiştir.

Tablo 14. *Vatandaşlık Bilinç Ölçeği Madde Puan Değerleri*

	Olumlu ifadelerde	Olumsuz ifadelerde
Kesinlikle katılmıyorum	1	5
Katılmıyorum	2	4
Kararsızım	3	3
Katılıyorum	4	2
Tamamen Katılıyorum	5	1

Likert ölçeklerinde ölçeğin uygulandığı kaynak kişiler her duruma cevap verirler. Tipik cevap seçenekleri “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım” “katılmıyorum” ve “tamamen katılmıyorum”. Puanlamada ise olumlu

durumda “kesinlikle katılıyorum” 5, “katılıyorum” 4 puan verilerek devam edilir. Olumsuz durumda ise, bunun tersi olarak “kesinlikle katılmıyorum” 5, “tamamen katılıyorum” ise 1 puan verilir (Balcı, 2016, s. 131). Faktör analizi sonrasında 20. Madde ölçekten çıkarılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi uygulanması sonucunda ölçekteki maddelerin hangi boyutlarda toplandığı belirlenerek “vatandaşlık bilinç ölçeğine” son hali verilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Beşinci sınıf devam eden göçmen öğrencilerin etkin vatandaşlık ünitesinin bilinç düzeyleri üzerine etkisini belirlemek amacıyla geliştirilen vatandaşlık bilinç ölçeğinin geçerlik ve güvenirliliğinin “çok yüksek” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Vatandaşlık bilinç ölçeği “sorumluluklar” ve “temel haklar” alt boyutlarından oluşmuştur. Vatandaşlık bilinç ölçeği bulgularına göre; öğrencilerin vatandaşlık bilincine yönelik durumlarında sorumluluğun ön planda olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar göre, bilinçli bir vatandaşın bilmesi ve yapması gerekenlerin başında sorumlulukları gelmekte ve bunu hakları izlemektedir. Üstel (2004), birey karşısında devletin devamına öncelik veren ve yurttaşları devlete karşı sorumlulukları olan varlıklar olarak gören yurttaşlık anlayışının ülkemizde hâkim olduğunu ve önceliğin “vatan, millet, devlet” şeklinde sıralandığını vurgulamaktadır. Akhan, Çiçek ve Mert (2019) ülke tarihinde öğretim programlarıyla ilgili yaptıkları çalışmada, öğretim programlarındaki iyi yurttaşın amacının; cumhuriyeti benimseyen, milleti ve devletine bir aidiyet hisseden ve bu duygu ile bağlı olan, haklarını ve sorumluluklarını bilen, görevlerini ve sorumluluklarını yapan, ülkesine bağlı, ülkesini seven ve gerektiği zaman savunan, vatanperver, demokrasinin gelişimine ve ülkesinin kalkınması için katkıda bulunan insanlar yetiştirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir ifade ile öğrencilerin sorumluluk temelinde bir vatandaşlık düşüncesine sahip olmasında, öğretim programlarının etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada olduğu gibi, yapılan çalışmalarda da öğrencilerin vatandaşlık sorumluluklarını, vatandaşlık haklarına göre daha öncelikli gördükleri (Duruhan ve Şad, 2009), yani geleneksel vatandaşlık anlayışını benimsedikleri (Mısırlı Özsoy, 2010) görülmüştür. Heater’e (2007) göre ise vatandaşlık insanın başka bir insana değil, aslında devlet ile bağını vurgular ve bu manada vatandaşa verilen kimlik, ulus devletçe verilen hak ve insanların yerine getirdikleri görevlerde saklıdır. Bu bakımdan ortaokul öğrencilerinin sorumluluğun ön planda olduğu bir vatandaşlık bilincine sahip oldukları iddia edilebilir. Vatandaşlık bilinç düzeyleri düşük göçmen öğrencilerin topluma sosyal uyumları ile ilgili eksikliklerinin tespit edilmesi ve öğrencilerin hem aile hem okul hem de toplum ile uyumlarını kolaylaştıracak vatandaşlık bilinç düzeyleri çalışılması gereken hassas bir konudur.

Ölçeğin Güvenirlik Çalışmasına Dair Sonuçlar

Ölçeğin geliştirilmesi için yapılan kapsam geçerliği için uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda ölçek formu oluşturulmuştur. Ölçek formunun uygulanması sonucu elde edilen veriler analiz edilmeden önce KMO değeri (.96) ve Bartlett Testi ($p < .001$) sonuçları değerlendirilmiş ve ki-kare değerinin $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmüş dolayısıyla faktör analizi yapmaya uygun bulunmuştur. İlk aşamada ölçeğin yapısını belirlemek için açılımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin üç boyutlu olduğu belirlenmiştir. Temel bileşenler yöntemi ve varimaks döndürmesi sonucunda toplam varyansın 55'ini açıklayan özdeğeri 1.00'ün üzerinde olan 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Üç faktörlü bu yapıda maddelerin dağılımı incelendiğinde üçüncü boyutun iki maddeden oluştuğu görülmüştür. Bu durum ölçeğin üç faktörlü yapı için uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bundan dolayı Scree Plot test yapılarak faktör sayısının azaltılması ve grafik eğrisinin eğiminde oluşan ilk ani değişikliğe kadar olan faktörlerin seçilmesi yoluna gidilmiştir. Faktör analizi sonrası toplam varyansın 51'ini açıklayan özdeğeri 2'nin üzerinde olan 2 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Faktör analizinde, faktör yüklerinin toplam varyansı açıklama yüzdesinin 0,40 ve üzerinde çıkmıştır. Varimaks döndürme yöntemi sonrası maddelerin 2 faktördeki dağılımları tüm maddelerin faktör yükü 0,30'un çok üstünde olduğu ve tekrarlama (iterasyon) sayısı da 3 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgulardan hareketle ölçeğin yapı geçerliğinin uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Hangi bileşenlerin hangi faktörlerde yer aldığını, yani vatandaşlık bilinç ölçeğinin maddelerinin faktörlere dağılımı, toplam varyansın %25.807'sini 1. faktörün, %24.962'sini 2. faktörün açıkladığı ve bu faktörlerin tümünün toplam varyansın %50.769'unu açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla vatandaşlık bilinç ölçeğinin iki faktörlü yapısını oluşturan bileşenler incelenerek faktörlere şu adlar önerilmiştir;

1. Faktör: 18., 19., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31. ve 32. maddelerden olmak üzere toplam 14 maddeden oluşan bu faktöre "TEMEL HAKLAR" denilmiştir.

2. Faktör: 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16. ve 17. maddelerden olmak üzere toplam 17 maddeden oluşan bu faktöre de "SORUMLULUKLAR" denilmiştir.

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı için ölçek iki yarıya ayrılmış ve iki yarıya ilişkin tutarlılık değerleri Cronbach's Alpha birinci yarı değer ,924 ve madde sayısı 16, ikinci yarı değer ,926 ve madde sayısı 15 toplam madde sayısı 31olarak belirlenmiştir. İki yarı arasındaki korelasyon ,797, Spearman-Brown katsayısı eşit uzunluk ,887, eşit olmayan uzunluk ,887 ve Guttman Split-Half katsayısı ,887 olarak tespit edilmiştir. Vatandaşlık bilinç ölçeğinin iç tutarlığına ilişkin iki yarı güvenilirlik değerlerinin tümü yüksek bu-

lunmuştur. Bu bulgular vatandaşlık bilinç ölçeğinin iç tutarlık güvenilirliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vatandaşlık bilinç ölçeğinin ayırt edici geçerliğinin incelenmesinde ise ölçekten alınan toplam puanlar düşükten yükseğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralama sonrası alt gruptan %27 ve üst gruptan %27'lik dilimler alınmıştır. Her bir maddenin bu iki grubu ayırt edip etmediğine t testi ile bakılmış olup vatandaşlık bilinç ölçeğinin her bir maddesine ve toplam puanına ilişkin üst ve alt gruplar arasındaki farka ait t değerleri $p < 0,05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular vatandaşlık bilinç ölçeğinin tüm maddelerinin ve toplam puanının yüksek olanlar ile düşük olanları birbirinden ayırt ettiği sonucuna varılmıştır.

Ölçeğin Geçerlik Çalışmasına Dair Sonuçlar

Ölçek maddelerinin ölçülmek istenen konuyu ne derece ölçtüğünü görmek için bireyin kendi yapacağı değerlendirmeler yanıltıcı olabileceğinden dolayı kapsam geçerliği için alanda uzman kişilerden görüşler alınmıştır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretmenlerinin, ilgili akademisyenlerin ve dil uzmanlarının yardımına başvurularak uzman görüş alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Araştırmada yapı geçerliğinin sağlanması için faktör analizi yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda faktör analizinin yapılabilirliğini gösteren KMO değeri ve Bartlett değeri anlamlılık düzeyi anlamlı bulunmuştur. Faktör yükünün düşüklüğü ve binişiklik durumuna bakılarak maddelerin ölçekten çıkarılıp çıkarılmayacağına karar verilmiştir. KMO katsayısının 0,960 olması, faktör analizinin uygulanabilir olduğunu göstermiştir. Fakat yapı geçerliğinin sağlanması için bu veriler doğrultusunda 20. Madde ölçekten çıkarılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi uygulanması sonucunda ölçekteki maddelerin hangi boyutlarda toplandığı belirlenerek “vatandaşlık bilinç ölçeğine” son hali verilmiştir.

Sonuç olarak, vatandaşlık bilinç ölçeği öğrencilerin bilişsel düzeyde ölçebilen, güvenirliliği, geçerliği ve ayırt ediciliği sağlanmış ve yaş grubuna uygun bir ölçektir. Uygulanması ve değerlendirmesi kolay olan bu ölçek aynı zamanda ekonomiktir. Özellikle göçmen öğrencilerin vatandaşlık bilinç düzeylerini ölçmeye yönelik geliştirilen bu ölçeğin alan ile ilgili önemli bir eksikliği gidermesi umut edilmektedir. Bu sonuçlara dayanarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Bundan sonra yapılacak araştırmalarda lise ve üniversite düzeyinde göçmen öğrencilerin vatandaşlık bilinç düzeylerini ölçmeye yönelik geliştirilecek ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılabilir.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2006). *İstanbul'un kültürel sermayesine hemşeri derneklerinin katkısı*. Uluslararası Göç Sempozyumu (s. 237-247). İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı.

- Akhan, N. E., Çiçek, S. ve Mert, H. (2019). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler öğretim programlarında değişen “iyi vatandaş” algısı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 9-20.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler* (12. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Barth, J. L., & Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi kaynak üniteler yök/dünya bankası*. Ankara: Yök/Dünya Bankası.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (24. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2018). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (6. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cüceloğlu, D. (2018). *İnsan ve davranışı* (36. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, H. (2008). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 10(1), 359-369.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (5. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dolmacı, N. & Kuşat, N. (2015). Üniversite Gençliğinin Vatandaşlık Hak Ve Sorumluluklarına İlişkin Bilinç ve Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma: Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (65), 161-180. DOI: 10.25095/mufad.396523
- Duruhan, K. ve Şad, S.N. (2009). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin vatandaşlık ödev ve hak algılarının çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi, A. Şişman (Ed.), *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (s. 403-409). Uşak: Uşak Üniversitesi.
- Günay, E., Atılğan, D., & Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Gündüz, M., & Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci* (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güven, S., Tertemiz, N., & Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-3.

- Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihçesi*. M. Delikara Üst (Çev.). Ankara: İmge Yayınları. (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı).
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler* (33. baskı). Ankara: Atlas.
- Kaya, İ. (2007). *"Müslüman Amerikalılar" göç, kimlik ve entegrasyon*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Keleş, H., & Tonga, D. (2014). Öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 61-85.
- MEB. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7.sınıf) Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Mısırlı Özsoy, A. (2010). 8th grade students' perceptions of civic issues and participation in electoral, political and civic activities. Yayımlanmamış doktora tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tavşancıl, E. (2019). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi (3. baskı). Ankara: Nobel Akademi.
- Tezcan, M. (1992). Eğitim sosyolojisi (Genişletilmiş 8. baskı). Ankara: Zirve Ofset.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2019). [tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr). 02 23, 2019 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı
- Üstel, F. (2004). Makbul vatandaşın peşinde II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wilson, R. A. (2005). *Genes and the Agents of Life the Individual in the Fragile Sciences Biology*. Edinburgh: Cambridge University Press.

